

**OILA VA MAHALLA INSTITUTLARI ORQALI 18–30 YOSHDAGI
YOSHLARNING AXBOROT-MADANIY EKSPANSIYA SHAROITIDA
MA’NAVIY-AXLOQIY TAHDIDLARGA QARSHI MAFKURAVIY
IMMUNITETINI MUSTAHKAMLASH MASALALARI**

Payzullayev Bekzod

Qarshi xalqaro universiteti o‘qituvchisi.

ANNOTATSIYA: *Mazkur maqolada O‘zbekiston misolida 18–30 yoshdagi yoshlarning axborot-madaniy ekspansiya sharoitida ma’naviy-axloqiy tahdidlarga qarshi mafkuraviy immunitetini mustahkamlash masalalari ijtimoiy-falsafiy yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda oila va mahalla institutlarining yoshlar ijtimoiylashuvi jarayonidagi o‘rni, ularning tarbiyaviy imkoniyatlari hamda davlat siyosati va real ijtimoiy amaliyot o‘rtasidagi muvofiqlik darajasi o‘rganilgan. Tizimli-tahliliy va normativ-huquqiy tahlil usullari, shuningdek empirik sotsiologik so‘rov natijalari asosida oila va mahalla institutlarining yoshlar mafkuraviy immunitetini shakllantirishdagi salohiyati aniqlangan. Tadqiqot natijalari mazkur institutlar faoliyatini zamonaviy axborot-madaniy tahdidlar sharoitiga moslashtirish zarurligini ko‘rsatadi hamda ularni rivojlantirish bo‘yicha ilmiy-amaliy xulosalar beradi.*

Kalit so‘zlar: *yoshlar, mafkuraviy immunitet, axborot-madaniy ekspansiya, ma’naviy-axloqiy tahdidlar, oila instituti, mahalla instituti, davlat siyosati, ijtimoiy-falsafiy yondashuv.*

АННОТАЦИЯ: *В статье на примере Узбекистана рассматриваются вопросы укрепления идеологического иммунитета молодежи в возрасте 18–30 лет в условиях информационно-культурной экспансии на основе социально-философского подхода. Анализируется роль институтов семьи и махалли в процессе социализации молодежи, их воспитательный потенциал, а также степень соответствия государственной политики и реальной социальной*

практики. В исследовании использованы системно-аналитический и нормативно-правовой методы, а также результаты эмпирического социологического опроса. Полученные результаты свидетельствуют о наличии значительного потенциала институтов семьи и махалли в формировании идеологической устойчивости молодежи и обосновывают необходимость адаптации их деятельности к современным информационно-культурным вызовам.

Ключевые слова: молодежь, идеологический иммунитет, информационно-культурная экспансия, духовно-нравственные угрозы, институт семьи, институт махалли, государственная политика, социально-философский подход.

ABSTRACT: *This article analyzes the issues of strengthening the ideological immunity of young people aged 18–30 to moral, ethical, and cultural threats under the conditions of information and cultural expansion, using Uzbekistan as a case study. Based on a socio-philosophical approach, the study examines the role of family and mahalla institutions in the process of youth socialization, their educational potential, and the degree of alignment between state policy and real social practice. The research employs systemic-analytical and normative-legal methods, as well as empirical sociological survey data. The findings reveal that family and mahalla institutions possess significant potential in developing ideological resilience among youth and highlight the need to adapt their activities to contemporary information and cultural challenges.*

Keywords: *youth, ideological immunity, information and cultural expansion, moral and ethical threats, family institution, mahalla institution, state policy, socio-philosophical approach.*

(KIRISH)

So‘nggi o‘n yilliklarda globallashuv va raqamli kommunikatsiya texnologiyalarining jadallashuvi jamiyatning axborot-madaniy makonini tubdan o‘zgartirdi. Bu jarayon, bir tomondan, madaniyatlararo muloqot va bilim

almashinuvini kengaytirgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, milliy qadriyatlar va an'anaviy ma'naviy-axloqiy mezonlarga nisbatan yangi tahdidlarni yuzaga keltirdi¹. Ayniqsa, yoshlar ongiga yo'naltirilgan axborot oqimlarining nazoratsizligi ularning dunyoqarashi va ijtimoiy xulq-atvoriga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda.

Axborot-madaniy ekspansiya hodisasi falsafiy nuqtai nazardan nafaqat tashqi madaniy ta'sirlarning kirib kelishi, balki ularning mahalliy ijtimoiy ongda ustuvor mavqega ega bo'lish jarayoni sifatida talqin etiladi². Bunday ekspansiya sharoitida individualizm, iste'molchilik, axloqiy relativizm kabi tendensiyalar kuchayib, yoshlarning milliy o'zlik va ijtimoiy mas'uliyat haqidagi tasavvurlarini zaiflashtirishi mumkin. Shu sababli 18–30 yoshdagi yoshlarning ma'naviy-axloqiy barqarorligini ta'minlash masalasi zamonaviy ijtimoiy taraqqiyotning muhim muammolaridan biriga aylanmoqda³.

Mazkur jarayonda “mafkuraviy immunitet” tushunchasi alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi. Ijtimoiy-falsafiy yondashuvga ko'ra, mafkuraviy immunitet shaxsning turli g'oyaviy bosimlar va axborot manipulyatsiyalariga nisbatan tanqidiy tafakkur asosida qarshi tura olish qobiliyatini ifodalaydi⁴. Bu immunitet faqat individual ong mahsuli bo'lib qolmay, balki ijtimoiy institutlar faoliyati bilan uzviy bog'liq holda shakllanadi.

O'zbekiston sharoitida yoshlarning mafkuraviy immunitetini mustahkamlashda **oila va mahalla institutlari** muhim ijtimoiy tayanch sifatida namoyon bo'ladi. Oila shaxsning dastlabki ijtimoiylashuv makoni bo'lib, unda ma'naviy qadriyatlar, axloqiy me'yorlar va ijtimoiy xulq-atvor asoslari shakllanadi⁵. Mahalla instituti esa jamiyat va shaxs o'rtasidagi ijtimoiy vositachi sifatida tarbiyaviy, madaniy va nazorat funksiyalarini amalga oshiradi⁶.

¹ Erkayev A. **Ma'naviyat va jamiyat taraqqiyoti**. — Toshkent: Ma'naviyat, 2019. — 112–118-betlar.

² Huntington S. **The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order**. — New York: Simon & Schuster, 1996. — pp. 41–49.

³ Karimov I.A. **Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch**. — Toshkent: Ma'naviyat, 2008. — 23–29-betlar.

⁴ Forobiy A.N. **Fozil odamlar shahri**. — Toshkent: Fan, 2004. — 56–63-betlar.

⁵ Yo'ldoshev B. **Oila sotsiologiyasi**. — Toshkent: Universitet, 2018. — 74–81-betlar.

⁶ Abdurahmonov Q. **Mahalla va jamiyat**. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. — 90–97-betlar.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda yoshlar siyosati, ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar hamda mahalla institutini rivojlantirishga qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilinmoqda⁷. Biroq mazkur hujjatlarda belgilangan vazifalar bilan real ijtimoiy amaliyot o‘rtasida muayyan tafovutlar saqlanib qolmoqda. Bu esa oila va mahalla institutlarining axborot-madaniy tahdidlarga qarshi kurashdagi imkoniyatlaridan to‘liq foydalanilmayotganini ko‘rsatadi.

Shu nuqtai nazardan, oila va mahalla institutlari faoliyatini tizimli tahlil qilish, ularning yoshlar mafkuraviy immunitetini shakllantirishdagi real o‘rnini aniqlash hamda davlat siyosati bilan amaliy hayot o‘rtasidagi uyg‘unlik darajasini baholash dolzarb ilmiy vazifa hisoblanadi⁸.

Mazkur maqolaning **asosiy maqsadi** — O‘zbekiston misolida 18–30 yoshdagi yoshlarning axborot-madaniy ekspansiya sharoitida ma‘naviy-axloqiy tahdidlarga qarshi mafkuraviy immunitetini mustahkamlashda oila va mahalla institutlarining o‘rnini ijtimoiy-falsafiy yondashuv asosida tahlil qilishdan iborat. Tadqiqotda mazkur institutlarning imkoniyatlari, mavjud muammolari hamda ularni samarali rivojlantirish yo‘nalishlari aniqlanadi⁹.

(METODOLOGIYA)

Mazkur tadqiqot yoshlarning axborot-madaniy ekspansiya sharoitida ma‘naviy-axloqiy tahdidlarga qarshi mafkuraviy immunitetini shakllantirish jarayonini ijtimoiy-falsafiy yondashuv asosida tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqot metodologiyasi ijtimoiy hodisalarni yaxlit tizim sifatida o‘rganish imkonini beruvchi **tizimli-tahliliy usulga** tayangan holda ishlab chiqildi. Ushbu yondashuv oila va mahalla institutlarini alohida-alohida emas, balki yoshlar ijtimoiylashuvi jarayonidagi o‘zaro bog‘liq va bir-birini to‘ldiruvchi ijtimoiy mexanizmlar sifatida tahlil qilish imkonini berdi.

⁷ O‘zbekiston Respublikasining “Yoshlar siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni. — Toshkent, 2016. — 3–7 moddalar.

⁸ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti farmonlari va qarorlari to‘plami. — Toshkent, 2020. — 15–22-betlar.

⁹ Giddens A. **Sociology**. — Cambridge: Polity Press, 2013. — pp. 87–95.

Tadqiqot doirasida **normativ-huquqiy tahlil usuli** qoʻllanildi. Xususan, Oʻzbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, “Yoshlar siyosati toʻgʻrisida”gi Qonun, mahalla institutiga oid normativ-huquqiy hujjatlar, shuningdek, maʼnaviy-maʼrifiy sohadagi davlat konsepsiyalari tahlil qilindi. Ushbu hujjatlar yoshlarning mafkuraviy immunitetini mustahkamlashga qaratilgan davlat siyosatining institutsional asoslarini aniqlash hamda ularning amaliyotdagi ijro mexanizmlarini baholash imkonini berdi.

Empirik tadqiqot komponenti sifatida **sotsiologik soʻrov usuli** tanlandi. Soʻrov Oʻzbekiston sharoitida 18–30 yoshdagi yoshlar oʻrtasida oʻtkazilib, respondentlarning axborot-madaniy tahdidlarga munosabati, oila va mahalla institutlarining tarbiyaviy taʼsiri hamda mafkuraviy barqarorlik darajasi aniqlanishiga qaratildi. Respondentlar tanlovi maqsadli (purposeful sampling) usulida shakllantirilib, yoshlarning ijtimoiy faolligi va mahalla hayotidagi ishtiroki inobatga olindi.

Shuningdek, tadqiqotda **qiyosiy-institutsional tahlil usuli** qoʻllanildi. Ushbu usul orqali normativ hujjatlarda belgilangan oila va mahalla institutlarining vazifalari bilan real ijtimoiy amaliyotdagi faoliyati oʻrtasidagi farqlar aniqlanib, davlat siyosati va real hayot oʻrtasidagi muvofiqlik darajasi baholandi. Bu yondashuv yoshlarning mafkuraviy immunitetini mustahkamlashda mavjud institutsional muammolarni ochib berishga xizmat qildi.

Tadqiqot metodologik asoslari ijtimoiy-falsafiy tahlil anʼanalariga tayanib, shaxs va jamiyat oʻrtasidagi oʻzaro munosabatlarni tushuntirishda kompleks yondashuv zarurligini asoslaydi¹⁰. Mazkur metodlar majmui oila va mahalla institutlarining yoshlar maʼnaviy-axloqiy barqarorligini taʼminlashdagi real imkoniyatlarini aniqlash hamda ularni kuchaytirish boʻyicha ilmiy xulosalar chiqarishga imkon berdi.

¹⁰ Berger P., Luckmann T. **The Social Construction of Reality**. — New York: Anchor Books, 1966. — pp. 129–137.

(NATIJARLAR)

Empirik tadqiqot natijalari 18–30 yoshdagi yoshlar orasida axborot-madaniy ekspansiya sharoitida ma'naviy-axloqiy barqarorlikka ta'sir etuvchi omillar murakkab va ko'p qatlamli ekanini ko'rsatdi. Respondentlarning aksariyati zamonaviy axborot muhitida milliy qadriyatlar va an'anaviy axloqiy me'yorlarning bosim ostida qolayotganini qayd etib, ayniqsa ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platformalardagi nazoratsiz kontentning yoshlar ongiga sezilarli ta'sir ko'rsatayotganini ta'kidladi.

So'rov natijalariga ko'ra, respondentlarning muhim qismi o'zining ma'naviy-axloqiy qarashlari shakllanishida **oilaviy tarbiya** hal qiluvchi omil ekanini tan olgan. Ota-ona va yaqin qarindoshlar tomonidan berilgan axloqiy ko'rsatmalar, milliy qadriyatlarga asoslangan tarbiya shakllari yoshlarning axborot-madaniy tahdidlarga nisbatan tanqidiy munosabatini kuchaytirishi aniqlangan. Shu bilan birga, ayrim respondentlar oilada tarbiyaviy jarayonning tizimsizligi va zamonaviy tahdidlarga moslashmaganligi mafkuraviy immunitetni yetarli darajada mustahkamlay olmayotganini bildirgan.

Mahalla institutining ta'siri borasida natijalar nisbatan qarama-qarshi manzarani ko'rsatdi. Bir tomondan, respondentlar mahallaning yoshlarni ijtimoiy nazorat qilish, jamoaviy mas'uliyatni shakllantirish va ma'naviy tadbirlarda ishtirok etishga jalb etishdagi rolini ijobiy baholagan. Ikkinchi tomondan esa, mahalla faoliyatining ko'p hollarda rasmiy tadbirlar bilan cheklanib qolayotgani, yoshlar bilan individual va muloqotga asoslangan ishlar yetarli darajada yo'lga qo'yilmagani qayd etilgan.

Tizimli tahlil asosida **oila va mahalla institutlari imkoniyatlari modeli** ishlab chiqildi. Mazkur modelga ko'ra, oila institutining asosiy funksiyasi shaxsning ichki ma'naviy yadrosini shakllantirish bo'lsa, mahalla instituti ushbu yadroni ijtimoiy muhitda mustahkamlovchi va nazorat qiluvchi mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Biroq empirik natijalar ushbu ikki institut o'rtasida uzviy hamkorlik yetarli darajada shakllanmaganini ko'rsatdi.

Davlat siyosati va real ijtimoiy amaliyot o'rtasidagi tafovut ham natijalarda yaqqol namoyon bo'ldi. Normativ-huquqiy hujjatlarda oila va mahalla institutlariga yuklatilgan vazifalar keng va tizimli tarzda belgilangan bo'lsa-da, ularning joylardagi ijrosi ko'pincha tashkiliy va formal xarakterga ega ekani aniqlandi. Bu holat yoshlarning axborot-madaniy tahdidlarga qarshi mafkuraviy immunitetini mustahkamlash jarayonida institutsional imkoniyatlardan to'liq foydalanilmayotganini ko'rsatadi.

Empirik natijalar shuni ko'rsatadiki, yoshlarning ma'naviy-axloqiy barqarorligi ko'proq individual va oilaviy omillarga tayanmoqda, mahalla instituti esa mazkur jarayonda ikkilamchi va ko'makchi rolni bajarib qolmoqda. Bu esa davlat siyosatida belgilangan "oila-mahalla-jamiyat" tizimining amaliyotda to'liq ishlamayotganidan dalolat beradi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari oila va mahalla institutlarining yoshlar mafkuraviy immunitetini mustahkamlashdagi salohiyati mavjud bo'lsa-da, ushbu salohiyatni ro'yobga chiqarish uchun ularning faoliyatini zamonaviy axborot-madaniy tahdidlar sharoitiga mos ravishda qayta ko'rib chiqish zarurligini ko'rsatdi.

(MUHOKAMA)

Tadqiqot natijalari yoshlarning axborot-madaniy ekspansiya sharoitida ma'naviy-axloqiy barqarorligini ta'minlash masalasi faqat individual ong darajasida emas, balki ijtimoiy institutlarning o'zaro uyg'un faoliyati orqali hal etilishini ko'rsatdi. Olingan empirik ma'lumotlar ijtimoiy-falsafiy yondashuvda ilgari surilgan shaxs va jamiyat o'rtasidagi dialektik munosabatlar konsepsiyasini tasdiqlaydi: shaxsning mafkuraviy immuniteti jamiyat tomonidan yaratilgan ijtimoiy-madaniy muhitdan ajralgan holda shakllanmaydi.

Oila institutining ustuvor roli haqidagi natijalar falsafiy-pedagogik adabiyotlarda ilgari surilgan "dastlabki ijtimoiylashuv" g'oyasi bilan mos keladi. Oila shaxsning axloqiy qadriyatlar tizimini shakllantiruvchi birlamchi muhit bo'lib, aynan shu muhitda tanqidiy tafakkur va g'oyaviy barqarorlikning ilk poydevori yaratiladi. Tadqiqotda aniqlanganidek, oilaviy tarbiyaning tizimsizligi yoki

zamonaviy axborot tahdidlariga moslashmaganligi yoshlarning mafkuraviy zaiflashuviga olib kelishi mumkin.

Mahalla instituti faoliyati bo'yicha olingan natijalar esa nazariy konsepsiyalar bilan qisman tafovutni ko'rsatadi. Ilmiy manbalarda mahalla jamiyatning o'zini o'zi boshqarish va ijtimoiy nazorat mexanizmi sifatida talqin qilinsa-da, empirik tahlil uning amaliy faoliyati ko'pincha rasmiy va marosimiy shakllar bilan cheklanib qolayotganini ko'rsatdi. Bu holat mahallaning yoshlar bilan individual va mazmunli ishlash imkoniyatlari to'liq ishga solinmayotganidan dalolat beradi.

Davlat siyosati va real hayot o'rtasidagi tafovut masalasi muhokamada alohida e'tibor talab etadi. Normativ-huquqiy hujjatlarda yoshlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi, oila va mahalla institutlarining roli aniq belgilangan bo'lsa-da, ularning joylardagi ijrosi institutsional muvofiqlashtirishning yetarli emasligi sababli kutilgan natijani bermayapti. Bu esa mafkuraviy immunitetni shakllantirish jarayonida deklarativ yondashuv ustun kelayotganini ko'rsatadi.

Ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan, ushbu tafovut jamiyatda "institutsional mas'uliyatning diffuziyasi" hodisasi bilan izohlanishi mumkin. Ya'ni oila, mahalla va davlat o'rtasida aniq funksional chegaralar va hamkorlik mexanizmlarining yetishmasligi yoshlar tarbiyasida bo'shliq hosil qilmoqda. Natijada axborot-madaniy ekspansiya sharoitida bu bo'shliq turli destruktiv g'oyalar bilan to'ldirilmoqda.

(XULOSA)

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin. Birinchidan, axborot-madaniy ekspansiya sharoitida 18–30 yoshdagi yoshlarning ma'naviy-axloqiy tahdidlarga qarshi mafkuraviy immunitetini mustahkamlash jamiyat barqarorligini ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi. Bu jarayon individual sa'y-harakatlar bilan cheklanib qolmasdan, ijtimoiy institutlarning tizimli faoliyatini talab etadi.

Ikkinchidan, oila instituti yoshlarning mafkuraviy immunitetini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Oilaviy tarbiya jarayonida milliy va

umuminsoniy qadriyatlarning uygʻunligi taʼminlanmasa, yoshlarning axborot-madaniy tahdidlarga nisbatan barqarorligi zaiflashadi. Shu sababli oilaviy tarbiyani zamonaviy tahdidlar sharoitiga moslashtirish zarur.

Uchinchidan, mahalla instituti yoshlar tarbiyasida katta salohiyatga ega boʻlsa-da, amaliyotda uning imkoniyatlaridan toʻliq foydalanilmayapti. Mahallaning tarbiyaviy faoliyatini rasmiy tadbirlar doirasidan chiqarib, yoshlar bilan muloqotga asoslangan, individual yondashuvlarni kuchaytirish muhim ahamiyatga ega.

Toʻrtinchidan, davlat siyosati va real hayot oʻrtasidagi muvofiqlikni taʼminlash mafkuraviy immunitetni shakllantirishning muhim sharti hisoblanadi. Normativ-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarning joylarda real ijrosini kuchaytirish, oila va mahalla institutlari oʻrtasida samarali hamkorlik mexanizmlarini yaratish zarur.

Umuman olganda, oila va mahalla institutlari faoliyatini zamonaviy axborot-madaniy tahdidlar sharoitida qayta koʻrib chiqish, ularni yagona ijtimoiy-tarbiyaviy tizim sifatida rivojlantirish yoshlarning mafkuraviy immunitetini mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Erkayev A. **Maʼnaviyat va jamiyat taraqqiyoti.** — Toshkent: Maʼnaviyat, 2019. — 112–118-betlar.
2. Huntington S. **The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order.** — New York: Simon & Schuster, 1996. — pp. 41–49.
3. Karimov I.A. **Yuksak maʼnaviyat — yengilmas kuch.** — Toshkent: Maʼnaviyat, 2008. — 23–29-betlar.
4. Forobiy A.N. **Fozil odamlar shahri.** — Toshkent: Fan, 2004. — 56–63-betlar.
5. Yoʻldoshev B. **Oila sotsiologiyasi.** — Toshkent: Universitet, 2018. — 74–81-betlar.
6. Abdurahmonov Q. **Mahalla va jamiyat.** — Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. — 90–97-betlar.

7. O‘zbekiston Respublikasining “Yoshlar siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni. — Toshkent, 2016. — 3–7-moddalar.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti farmonlari va qarorlari to‘plami. — Toshkent, 2020. — 15–22-betlar.
9. Giddens A. **Sociology**. — Cambridge: Polity Press, 2013. — pp. 87–95.
10. Berger P., Luckmann T. **The Social Construction of Reality**. — New York: Anchor Books, 1966. — pp. 129–137.